

alatt okt. 12-én elfogatta, s a rendeknek egyhangú kérése, s 200 ezer tallér biztosítékul ajánlása sikertelen maradván, Dobó szabadságát nem előbb, mint Rudolf megkoronázásakor 1572. április 17-én nyerte vissza. Azonban a harmadfél évi fogság a már régóta köszvényben szenvedő 70 év körüli férfi életerejét annyira megtörte, hogy ősi várába Szerednyére haza menvén, itt május végén meghalt, mely idejét halálának onnét lehet következtetni, mert a király már jún. 2-án kelt rendelettel főkapitányának Ruber Jánosnak megparancsolta, hogy özvegyét és gyermekeit személyökben és vagyonukban megtartsa¹⁾).

Ily üldözés, irigység és hálátlanság kísérte a haza legnagyobb fiát sirjába!

Szabad legyen ez értekezést egy történetirónk következő szavaival bezárni²⁾): »az egr-i hős-szent porainak történetirónk nagy és régi adóssággal még mindig tartoznak, mert mit Forgách és Istvánffy, ez ármányok kortársai, azok felderítésére röviden megjegyeztek, okadatolt kiegészítésre mostanáig vár. De hinni akarjuk, hogy mint Martinuzzinak akadt, úgy Dobónak is fog akadni Hatvanija.«

¹⁾ Forgách i. m. 576—7. l. NRA. fasc. 811. n. 17.

²⁾ Botka Tivadar Ujm. muz. 1860. II. 170 l.

SZALAY ÁGOSTON

EMLÉKEZETE.

IRTA

DEÁK FARKAS

LEV. TAG.

(Olvastatott az 1879. máj. 26-diki összes ülésen.)

BUDAPEST, 1879.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

Az Akadémia épületében.

SZALAY ÁGOSTON EMLÉKEZETE.

Irta Deák Farkas lev. tag.

Nem világhírű szobor megalkotására és leleplezésére, nem az emberiség nagyjai egyikének dicsőítésére és nem arra vállalkoztam, hogy emlékező szavaim által mint valami csoda lámpa üvegén át nagyszerűeknek mutassam egy különben szép sikerrel megfutott életpálya egyes mozzanatait, nem; közel s távol rokonok, jó barátok s jó ismerősök körében óhajtom megújítani néhai *Szalay Ágoston* volt tagtársunk emlékezetét, s hogy szavaimnak némi sikere legyen, számítok a jelenlévők rokonszenvére, mert hisz senki sincs közöttünk, kit ő valaha megbántott volna és alig van, a ki legalább egy barátságos kézszorítást ne nyert volna tőle. A kik most itt jelen vagyunk, sokszor láttuk az élénk arczu, derék termetű, gondozott külsejű, tekintélyes sőt büszke tartású, de udvarias modorú férfiút e terembe belépni, utána néztünk, a mint szokott helyét elfoglalta, odaadó figyelemmel hallgatva az előadásokat s ha szak-körébe vágó dologról volt szó, szomszédjával közölve megjegyzéseit; nemde megjelenése, megpillantása oly élénk benyomást tett bár kire is, hogy a legkisebb részletekig tudunk emlékezni az egész emberre? De most hiába szegzem tekintetemet ama hely felé, most nem látom ott ülni őt, helye üres s nem csak véletlenül van távol, de már két éve, hogy itt hagyott bennünket s eltávozott, hogy többé soha vissza ne térjen!

Az ily eltávozókkal könnyen szokott bánni a világ, imádkoznak s harangoznak értök, kiterítik s eltemetik őket! aztán jön a hosszú-, hosszú-, az örökké tartó feledés.

De mi, kik a hallhatatlanság e csarnokának papjai és őrei vagyunk, valamivel többet akarunk tenni, mint a nagy

tömeg — mintha egy lépéssel közelébb akarnánk hatolni az élet és halál örök titkaihoz, mint a többi világ s midőn az anyagi érdekek, a rokon érzések sőt a mélyebb szenvedélyek fájdalmai is már régen megenyhültek, mi évek mulva is újra foglalkozunk néhai tagtársainkkal, mert minket az együtt végzett szellemi munka elmulhatlan emlékei kötnek — az eltávozóhoz.

Nem voltam játszótársa néhai Szalay Ágostonnak, hogy gyermekkorra és első ifjúsága történeteiről a közvetlenség meleg fényével ékítve valami megható képet nyujthassak, de hallottam hiteles tanúktól, hogy igen korán, 10-ik évét alig hagyva el, már nagy szeretettel olvasta a hazai történeti munkákat s minden iránt, a mi ez országban a régi időkre emlékeztetett, kiváló vonzalommal, mondhatni rajongással és kegyelettel viseltetett s minthogy édes atyja Szalay Péter helytartósági titkár is történetkedvelő ember volt s történetírói hajlamainak több hátrahagyott munkában adta bizonyítványát, azt lehet mondani Szalai Ágostonról, hogy a történelmi és régészeti érzék és előszeretet, mintegy veleszületett s vele fejlődött, élte utolsó pillanatáig. Valószínű, hogy minél tovább olvasta az akkor használatban és divatban levő historikusokat, mindinkább érezte az azokban levő hiányokat. Az ezer éves, erőteljes nemzeti lét, — a politikai és jogi államlét — a polgári, társas életi, műveltségi és erkölcsi viszonyok fejlődésének összességét, olykor lassu haladását, máskor virágzását s mindkét tüneménynek alapos indoklását vajmi kevésbé foglalták magokban régibb történelmi műveink. Kölcsönös egyetértéssel kialakult — vagy homlokegyenest ellenkező, — politikai czélatossággal alkotott, s minden kritika nélkül szájról szájra adott, írók után, írók által gondtalanul ismételt mesék egymásutánjából állott nagy részben történelmünk s hányszor kellett felkiáltania bármely olvasónak: ez így nem történhetett!

Láttuk akárhányszor a királyt, a nádort, s a kancellárt s olykor-olykor a hadvezért és seregét szerepelni, de nem láttuk sehol a nemzetet, nem láttuk az államot, nem vehettük észre gazdasági, pénzügyi, hadügyi képességét, nem hallottuk műveltségi és erkölcsi állapotának nyilatkozatait, nem éreztük

polgári, társadalmi, családi életének melegét, — semmit se tudtunk városi, falusi életéről, sőt a főurakat is csak mint országgyűlési stereotip alakokat láttuk nemzedékről nemzedékre ugyanama gépies szerepet játszani, a nélkül, hogy kastélyaik vagy váraik falain belől folytatott életükről, világnézetükről még csak fogalmunk is lehetett volna.

És mi által juthatunk mind ezek tudomására?

A közönséges józanész, az egyszerű logikai törvények szerint, e kérdésre csak ez egyetlen feleletet adja: *a feltalálható adatok összegyűjtése által*; azután következik *ez összegyűjtött adatok megbírálása*, a szomszédos államok egykoru — ugyanama természetű adataival *összehasonlítása* s végül alapos itélettel és nemes műérzékkel való *feldolgozása*.

A szellemdús kombinációk, a merész következtetések, a csillogó itéletmondások, meséken alapuló jellemdomborítások lehetnek igen érdekesek, politikailag felhasználhatók, mulattatók, gyönyörűséget szerzők, felületes regényíróknak, szindarab csinálóknek anyagai is szolgálhatnak, de a történetírás megtisztelő nevére semmiképen sem érdemesek. Hogy adatgyűjtés által históriánkat ujja kell alkotni s műveltségtörténetünket meg kell teremteni: ezt jókor belátta a magyar tudományos akadémia is, s tett igen sokat ez irányban és fölülte sajnos volna, ha, a mit tett, elégnék tartartaná s a mesterséges feldolgoztatás erőltetett gyümölcsével akarna szolgálni néhány türelmetlennek, kiknek sem idejük sem módjuk a dolog természetével mélyebben foglalkozni; s nem képesek felfogni, hogy a költészet és a képzelődésalkotta — vagy hogy a költészet — és politikai irányzatok számára gyártott historiai álmodozások után, a nemzetek keserű csalódásokra szoktak ébredni, midőn a reális viszonyok elodázhatatlan követelményei nyomulnak előtérbe.

Szalay Ágoston korán ébredése első jeleivel megmutatta, hogy észrevette a hiányokat, azok pótlására megismerte a helyes irányt s mint eszesen gondolkozó, önérzetes ifjú jókor elhatározta magában, hogy történetírásunk nagy átalakításában mint szerény napszámos ő is részt fog venni s 14 éves korában teljes öntudatossággal sorakozott az adatgyűjtők közé s föltette magában, hogy a hazai történeti ismeretek sza-

porítására megteszi a tőle telhetőt, t. i. *adatokat fog gyűjteni*, melyek elvitázhatatlan s részletes bizonytságot tegyenek egyfelől nemzeti s állami életünk különböző irányu ténykedéseiről, másfelől a magyar társasélet jellemző szokásairól, erkölccseiről ép úgy, mint a művészi és iparos élet fejlődéseiről.

Ily szándékkal gyűjtögette a legérdekesebb okiratokat, a megbecsülhetetlen értékű magánleveleket s így a hazai művészet és ipar különféle terményeit, hosszú munkás életén keresztül egész haláláig.

Oly korban töltötte első ifjúságát, midőn egész hazánkat addig nem ismert lelkesedés szállta meg, midőn nemzetünknek kicsinyje, nagyja az ébredező hajnalban dologra siető munkáskép amaz erős meggyőződésben élt, hogy mindenkinek kell valamit tenni — renyhe tunyaságban senki se maradhat; ama korban, midőn a »megtörhetlen gond, munka, kitartás és férfiúi szilárdság ismét az élet napja felé fordították nemzetünket«; midőn az országházban Széchenyi István, a költészetben Berzsenyi, az irodalomban Kazinczy, a katedrán Horváth István szava lelkesítette, tanította, bátorította az ifjú nemzedéket.

Néhány derék férfiút volt és van szerencsém ismerni e korból. Most már ősz fűrtök lengik körül honlokuk redőit, de e korból mindenik hozott magával valami ihlettséget, valami bélyegét az örök ifjúságnak, valami rokonszenves idealismust hazánk fényes jövőjéről, nemzetünk leendő nagyságáról — idealismust, melylyel másod sorban még az utó nemzedékeket is képesek magasztos érzelmekre hangolni.

Szalay Ágoston is sok részben ezek közé tartozott, mindig nagy lelkesültséggel szólt ifjúsága fényes terveiről — nagy szeretettel beszélt Horváth Istvánról s a maga, valamint koros tanuló-társainak elragadtatásáról, melyet bennök a XIX. századi magyar próféta keltett; de ő mint jól iskolázott és fegyelmezett elméjű, praktikus gondolkozásu tanítvány, ismerte egyszersmind a próféták ködös, homályos ábrándképeit, melyeknek üzésétől gyakorlati érzéke távol tartotta s a buzdító hangáramlatból az igazságot megértve és különválasztva, egyike lett a legszerencsésebb tanítványoknak. Bármí kevésnek látszó munkával, de öntudatosan, terv-

szerint haladni előre, kipótolni a legközelebb mutatkozó hiányokat, a felfogott kis tért lelkiismeretesen mívelni, biztosabb s maradandóbb eredményekre vezet minden téren, mint a kapkodásával lármát csapó, alaposság és lelkiismeretesség súlypontja által nem mérsékelt s örökös tevékenységet játszó sűrű termelés.

Szalay Ágoston soha semmi nagy zajt nem keltett, tettei nem alkottak eseményeket, de a ki váratlan halála előtt csak pár rövid héttel megfordult házájánál, gyönyörködve nézhetette megbecsülhetetlen gyűjteményeit, mint 51 évi lankadatlan szorgalom, kitartás, jó ízlés és hazafias törekvés gazdag eredményét.

Nem számlálom elő gyűjteményeinek tartalmát, hiszen már tudva vannak a nagy közönség előtt, illetékesebb helyről történt megismertetésük és részletezésük.¹⁾

De lehetetlen, hogy rövid pillantást ne vessék a 400 magyar levélre, melynek becse méltán versenyez, okirati, ipartörténeti, régészeti és pecsétani gyűjteményeinek értékével, s mely e tudományos akadémia csarnokát is megnyitotta néhai tagtársunk előtt.

A levelek a XVI. század első feléből s így a magyar levélírás legelső korszakából valók, bár legnagyobb részben túl a dunai személyekre és helyekre vonatkoznak, mind az által annyira különféle helységekből és személyektől keletett összeszerettnök, hogy e 400 levél összegyűjtését teljes biztossággal fáradságosnak mondhatjuk.

Valamely társadalomnak multja megismerhetésére nem elég az államélet politikai és diplomaciai történetének bármely pontos ismerete — de szükség, hogy ama korból a míveltség, erkölcsiség és családélet viszonyaival is ismeretesek legyünk, hogy az egyesek világnézetét, képzettségét, erkölcsi felfogását, hajlamait és szenvedélyeit is ismerjük s konkrét eseményeknél a történet részletei is pontosan tudva legyenek előttünk, különben nem irhatunk igaz történetet, nem tehetünk alapos következtetéseket, s nem szolgálhatunk üdvös

¹⁾ »Századok« 1877. évi folyam 586. lap. Szalay Imre cikke, Sz. Ág. gyűjteményeiről.

tanulságokkal; nem adhatunk tárgyunknak kellő formát; a történeti alakokat felezicizomázhatjuk mindenféle képzelt tulajdonokkal, de igazán nem jellemezhetjük, valósággal nem ismertethetjük, minden alkotásunk csak szó-pompa s a műnek bármi hatásos előadása hasonló lenne történeti ruhákba öltöztetett bohócok álarczos menetéhez.

Hogy a múlt idők ily részletes ismeretébe bejuthassunk, legalkalmasabb eszközök az *emlékiratok*, az *önéletrészek*, *naplók*, *krónikák*, *családi iratok*, *levelezések*. Fájdalom, nálunk csak a két utolsóról szólhatunk. Emlékiratok, önéletrészek, naplók egész a XVII-ik századig majdnem ismeretlenek nálunk s az azután jövő korban is vajmi kevés számmal rendelkezhetünk; krónikai feljegyzések még inkább fordulnak elő, de a mire társaséleti s közmíveltségi állapotaink tanulmányozásában biztosan támaszkodhatunk, csakis ősünk családi iratai és levelezései; s jogos követelése a történet alapos tanulmányozóinak, úgy mint kedvelőinek, hogy az 1711-ik évig feltalálható minden magyar levél, minélelőbb a közönség használatára napvilágot lásson. A magyar levelezések a XVI. századdal kezdődnek. A XV. századból egyetlen magyar levelet sem ismerünk, de a XVI. század elejétől kezdve folytonosan szaporodnak fennmaradt leveleink s ellehet mondani, hogy Szalay Ágoston a magyar levelezés ez első századából (1504—1560-ig) a legjelesebb 400 darabot gyűjtötte össze és mutatta be a magyar közönségnek. És nem tekintek Káldi Miklós hajvívásra hívó büszke levelére¹⁾ (157. lap), nem Sibrik Oszvánd hívságos bánkodására (3. lap), nem Perényi Mihály völegényi vágyait hirdető levelére (93. lap.); nem az adózási viszonyokat sok részletességgel feltűntető correspondentiákra, melyekből világosan kitűnik, hogy akkor is elegenden voltak az adózók között, kik szidalmazták, káromolták az adószedőket — akkor is volt a nagy urak között, kik nem fizették saját állami tartozásukat; sem a nagy érdekű történelmi adatokat tartalmazó egyes levelekre amaz országrész és korszak minden kitűnőbb emberétől: bőven elég az, hogy a magyar leve-

¹⁾ Lásd »Magyar Levelestár I. kötet. Négy száz Magyar Levél a XVI. századból.« Közli: Szalay Ágoston. Pesten, 1871.

lezés első korszakából ily tömegesen kézzel fogható adatokkal bírunk, az egészben van az érték, az együtteségében a leveleknek, melyek mintegy varázs erővel ragadnak el s vissza a 300 éves múlt idők közvetlen közepébe, s melyeket olvasva, mintha mi is ott volnánk, együtt élnénk, együtt éreznénk, szenvednénk, örülnénk régen elenyészett ősünkkel. Legnagyobb fontossággal bír a levélgyűjtemény létezése maga s köszönet érte a gyűjtőnek s hála emlékének, mert ha Szalay Ágoston össze nem gyűjtötte volna a 40-es és 50-es években, ma talán tized része se volna megtalálható.

Fő érdeme abban áll Szalaynak, hogy megértette korát. Mert a mily bizonyos, hogy az ősiséget eltörlő 1848-ik évi törvények megnyitották az ősi várak és kastélyok levéltárait s a közép nemesség leveles ládáit, a kutató buvárok és tudósok előtt s az ipar szabad fejlődését gátló czéheket megszüntették: ép oly nyilvánvaló, hogy ez ősiséget bizonyító s históriát tartalmazó leveleknek és levéltáraknak legnagyobb ellensége a mostani idő, midőn a birtok szabad s a folytonos adás-vevés idegen kézről, idegen kézre, könnyen szállítja a birtoktesteket.

A régi levelek bizonyító ereje s bizonyos tekintetben használhatósága, nélkülözhetlensége megszűnván, kevés az, ki tudományos szempontból vagy hagyományos kegyeletből gondot viseljen e régi lomokra; sokszor az új birtokosok szemétre dobják az ily vásárolt levéltárakat, helyet sem akarnak adni a lehanyaglott család fénykorát bizonyító írásoknak, melyekhez nekik semmi közük. Mennyi kincs veszett így el 30 év óta. Így szabadultak fel a czéhek kincsei, pecsétei, iratai is az új idővel s nagy részök végkép szétszűllött. Bizonytal e kor az okiratok és iparemlékek gyűjtésének kora s bünt követ el, ki ennek útjába gátat emel!

Egy ártatlan tévedését ismertem a néhai Szalay Ágostonnak, hitte ugyan is, hogy *gyűjteményeit maga fel fogja dolgozni*. Nem vette számba mennyire különböző tehetségeket kíván az *adatgyűjtés és feldolgozás* s mily végtelenül ritka eset, mikor e két fajta tehetség szerencsés egyesülését vala kinél feltalálhatjuk és hogy épen, a ki oly gondos, szenvedélyes, úgy szólva naponkint gyűjtő, mint a milyen ő volt; elő-

haladó életének mindennappjával meszszebb távozik a feldolgozhatóság lehetőségétől.

De hiszen az ő tévedésében, más, különben komolyan gondolkozó férfiak is, sokan osztoznak s különösen a nem szakemberek türelmetlenek lévén, az adatoknál mulattatóbb kész dolgozatokat óhajtván olvasni s a hozott áldozatok gyümölcseit is akarván élvezni, pár év óta minden alkalommal a feldolgozást sürgetik. Legyenek nyugton, — a nemzetnek ama bölcs geniusza, mely gondoskodott, hogy az alapos gyűjtők ép a kellő időben álljanak elő, bizonytal gondoskodni fog, hogy a magok idejében tehetséges feldolgozók se hiányozzanak.

Természetes, hogy úgy az okiratok, mint a műrégészeti és műipari tárgyak gyűjtőinek nagy része mindig foglalkozik a feldolgozás eszméjével — hisz e célra kell irányulni összes működésöknek, de ritkán adatik az élet oly nagy terjedelme, hogy a kettős munkára elég legyen s a mint már fennebb is említém, különféle a talentum is, s a ki nyugvást nem ismerő, fáradhatatlan az utánjárásban, — szigorú és erős ítéletű a részletekben —, minden kis tárgynak, adatnak megtalálja értékét, becsét: igen sokszor képtelen a nyugodt tervelésre, a higgadt, átgondolt megalkotásra, az általános eszmék elvonására s a részleteknek összhangzó rendszerbe hozására. A kinek mindig az forog fejében, hogy gyűjteménye kincseit mindennap növelje, szaporítsa, egyszer csak meglepetik a kérlelhetlen parancsszó által, hogy: *a munkát be kell végezni!* s a gyűjtött adatok feldolgozását másra kell bízni.

Igy járt néhai társunk Szalay Ágoston is, ki a 400 levélnek folytatását, szép okiratainak közlését, pecsétani ismereteinek rendszerbe foglalását s rendszeres munkában kiadását, ipartörténeti tanulmányait mindennap ígérgette az érdeklődőknek, aztán őszről tavaszra, tavaszról őszre halasztotta — nem mintha félre akarná vezetni a közönséget és barátait, kik ilyenféle ígéretekkel részint másoktól is szokszor hallottak, részint magok is többször tettek; hanem ártatlanul ámitgatva s csalogatva mindenekfelett önmagát.

Mert hiszen ha birt volna is a kellő mérséklettel, hogy gyűjteményei sorozatát bezárja, a mivel nem igen birt, s ha birt is a kellő tehetséggel, hogy gyűjteménye tárgyait szépen,

tanulságosan feldolgozza: nem volt ideje, nem volt nyugalma hozzá, mert hiszen Szalay Ágoston egyszersmind kora ifjúságától fogva hivatalnok volt. Kezdte a vármegyénél husz éves korában, folytatta az országgyűlésen, a kancellariánál, kerületi és váltó törvényszékeknél és végezte a királyi táblánál mint tanácselnök. És a ki oly szigorú kötelességérzettel birt, ki terhes hivatali tendőit oly lelkiismeretes pontossággal végezte, mint ő s kinek munkaerejét a hivatalos kötelesség és tudományos szenvedély közt oly aránytalanul kelle megosztania, mint neki s ezen kívül a tudományos képzettségéhez illő és méltó tagsági, választmányi, elnökségi s más tiszteleti teendőket is oly buzgósággal végezte, mint ő tevé, — bizonytal elhíhetjük, hogy többet tennie teljes lehetetlenség volt.

Hivatalos minőségében Szalay Ágoston szigorúan pontos, a mint mondani szokták *pedans* volt s a jegyzőkönyvi fogalmazványok és ítéletek stilizálásában nagy súlyt fektetett a szabatoságra és jó magyarságra; általában véve a mai jogászok és bírák által használt nyelvet teljesen rossznak tartotta és sokszor kiméletlenül meg is róttá, miért a törvényszéki jegyzők és fogalmazók tartottak is tőle — másfelől azonban alapos ismereteiért, finom modoráért, tanulságos társalgásáért, egyenes őszinteségeért illendő tiszteletben és közbecsülésben állott az összes bírói kar előtt.

Társulatoknál, bizottságokban, egyik másik egylet gyűlésein, ha csak betegség vagy valami »*vis major*« vissza nem tartotta, pontosan megszokott jelenni; élénk részt vett a tanácskozásokban, szigorú ellenőrzést követelt és gyakorolt a pénzügyekben, de a jó szolgálatok elismerésében soha sem volt fukar.

Magán életében udvarias, előzékeny, maga kedveltető volt; gyűjteményeit készséggel mutogatta s lelkesülten magyarázgatta s nők társaságában vonzó, kellemetes tudott lenni, úgyhogy női ismerősei Nyitra vármegyében, Sopronban, Győrben és környékén, valamint itt a fővárosban is, maig is mint jó társalgó, kedves embert emlegetik.

Midőn kisebb városokban Győrött, Sopronban törvényszéki elnök volt, nagy rendet tartott, hivatalában erélyes, mondhatni szigorú volt s a kötelességek teljesítését mindenki-

től szorosán megkövetelte, de másfelől a főbb rangú tisztviselők állásától elvállhatatlan representationalis kötelességek alól, semmiféle ürügyek alatt sem igyekezett magát kivonogatni, hanem tisztviselő társait, ha alább rendelt állásban voltak is, a város előkelőbb tagjaival együtt házához gyűjtötte, hogy így a társas élet örömeiben is részeltetve, kedveltebbé, kellemesebbé, s mondjuk ki, hogy sokakra nézve tűrhetőbbé tegye állásukat és a kik egykor vele és alatta szolgáltak, maig is kellemesen emlékeznek vissza győri és soproni érdekes eseményeire.

Atyja a már említett Szalay Péter, latin végrendeletében három ethikai parancsot hagyott fiai számára:

Adorate dominum Deum, quia non est salus, nisi in Eo.
Amate patriam vestram, quae vos genuit et aluit,
Estote fideles summo terrae principi.

És Szalay Ágoston mind a három parancsot hiven követte, vallásos érzelmű ember, hazafias gondolkozásu polgár s loyális indulatu alattvaló volt egész életén át.

Mindent összevéve, néhai tagtársunk szép életet élt.

Mívelt, mondhatni tudományos, köztisztületben álló s magas pártfogásban részesülő családból származott; korán öntudatra ébredt s kora ifjúságában már becsületére vált pártfogóinak; jókor fölismerte hivatását, s egész életén át követhette keble nemes sugallatát; legszebb férfikorában nősült, kedves jó gyermekeket nevelt fel, s bár gazdag ember nem volt, de az arany közepszerűséggel mindig dicsekedhetett.

Télen át végezte hivatalos teendőit, járta az akadémia, a történelmi társulat és a műemlékekre felügyelő bizottság gyűléseit, a nyári hónapokban pedig belföldön úgy, mint külföldön kisebb nagyobb utazásokat tett, melyeket gyűjtői szenvedélye kielégítésével kötött össze. Pályáján a legmagasabb hivatalok körébe emelkedett, mert valamint hivatalnoktársai sem irigykedtek rá tudományos téren nyert kitüntetéséért, — sőt igen gyakran jó nyomra vezették mint kutatót és segédkeztek fáradságos munkáiban: úgy főnökei is sem együgyűségből, sem rosszakaratból szemére nem vetették a tudományokkal való foglalkozását.

Külső megtiszteltetése sem maradt el, mert e tudományos akadémia tagjává, a magyar tört. társulat választmányi tagjává választotta; a kormány országos műemléki bizottság elnökvé nevezte ki s ő felsége dicsőségesen uralkodó királyunk udvari tanácsosi czimmel s később a Szent-István jeles vitézi renddel tüntette ki hű szolgálatait és tudományos érdemeit.

»Bármily fényesek voltak azonban e kitüntetések — mondja jeles életirója¹⁾ — bármennyire büszke lehetett is néhai tagtársunk e nem csak elnyert, de általa, hosszú közpályáján teljes mértékben megérdemelt kitüntetésekre; tevékenységének legszebb jutalmát ama közszeretben és közelismerésben találta, mely őt a fővárosi társasélet legjelentékenyebb köreibe övezte, s mely végtisztületén is oly nagy mértékben nyilvánult.«

Halála váratlan volt s az lett volna sok év múlva is, mert szeretnők, hogy a ki oly hasznosan s mindenki megelégedésére folytatja életét, örökké éljen.

Életéből tanulságul marad reánk, hogy igyekezzünk korunk hivatását megérteni s az általunk elfoglalt tért teljesen betölteni, hogy életünk szép és hasznos legyen.

Te pedig, elköltözött szellem, kinek emlékét jobban megőrzendik értékes gyűjteményei mint az én gyenge szavaim, ne vedd rossz néven, hogy én legujabb ismerősid egyike, elmélkedtem tiszteletreméltó életed felett s légy tanúm, hogy meleg rokonszeny érzésével gyújtottam meg az emlékezés fáklyáját s becsületes hirneved oltárán a kegyeletes kötelesség igaz felindulásával égettem áldozatomat.

¹⁾ Lásd az 1877-ik évi »Századok« 577-ik s köv. lapjain Hegedűs Candid Lajosnak, a Tört. Társulatban tartott beszédét.